

УДК 330:15

JEL L59, O23

DOI 10.32782/2786-8273/2024-4-2

Жовніренко О.В.кандидат економічних наук,
Київський кооперативний інститут бізнесу і права
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2962-0628>**Olena Zhovnireno**

Kyiv Cooperative Institute of Business and Law

Новицька О.В.кандидат економічних наук,
Державний податковий університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6451-7808>**Olena Novytska**

State Tax University

Давиденко М.А.здобувач першого (бакалаврського) рівня,
Державний податковий університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-4186-3556>**Marharyta Davydenko**

State Tax University

РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УПРАВЛІННІ ПРИРОДНИМИ РЕСУРСАМИ

THE ROLE OF ENVIRONMENTAL TAXATION IN THE MANAGEMENT OF NATURAL RESOURCES AND THE ENVIRONMENT

Анотація. На сьогодні запроваджений в Україні екологічний податок не виконує жодної з покладених на нього функцій: компенсаційної, фіскальної та стимулюючої. Обсяг надходжень від екологічного оподаткування залишається незначним і недостатнім для фінансування необхідних природоохоронних заходів. Проведені дослідження свідчать про неефективність вітчизняної системи екологічного оподаткування. Запропоновано удосконалення системи екологічного оподаткування шляхом збільшення кількості видів податків, зокрема, введення податку на продукцію, яка негативно впливає на навколишнє середовище, і щорічний податок на транспорт, як один із важливих чинників забруднення атмосферного повітря, а також збільшити ставки на існуючі види податків до європейського рівня. Регулювання рівня екологічної безпеки держави за допомогою екологічних податків повинно максимально врахувати позитивний досвід Європейського Союзу.

Ключові слова: екологічне оподаткування, екологічна політика, державний бюджет, природні ресурси.

Abstract. Introduction. Environmental taxation as an instrument of environmental policy should not only fill the state budget, but also encourage the taxpayer to adopt a positive and responsible attitude towards the environment. The funds raised should be used to promote environmental protection, government programmes for the development and import of resource-saving and environmentally friendly technologies, waste recycling and disposal, etc. Currently, the environmental tax in Ukraine does not fulfil any of its intended functions: compensatory, fiscal and incentive. The amount of revenues from environmental taxation remains insignificant and insufficient to finance the necessary environmental protection measures. The research conducted shows that the national system of environmental taxation is inefficient. **The purpose of this article** is to highlight the role of environmental taxation in promoting the rational use of natural resources and to suggest ways to improve environmental taxation in Ukraine. **Methods.** General scientific research methods were used to write the article: deduction (for the logical construction of the research presentation); synthesis and abstract-logical (to clarify the meanings of the categorical research tools); dialectics and analogies (to study the theoretical foundations of environmental taxation); induction and generalisation (to formulate the conclusions of the article). **Results.** The author proposes to improve the environmental taxation system by increasing the number of types of taxes, in particular by introducing a tax on products that have a negative impact on the environment and an annual tax on transport as one of the main factors of air pollution, as well as by increasing the rates of existing types of taxes to the European level. It is proposed that the proceeds of the environmental tax, which is levied on emissions of pollutants into the atmosphere from stationary sources of pollution and on discharges of pollutants directly into water (except for discharges into water located exclusively within one administrative-territorial unit), should be allocated as follows 25% – to the State Environmental Protection Fund, 75% – to the Regional Environmental Protection Fund. This distribution of environmental tax revenues is intended to ensure more efficient financing of environmental measures and projects aimed at reducing air and water pollution. **Conclusion.** The main ways to improve the current system of environmental taxation in Ukraine are: the introduction of a progressive scale of environmental taxes (the higher the volume of emissions and waste, the higher the tax rates); the provision of tax incentives for businesses that use resource-saving technologies; the introduction of a tax on products containing environmentally harmful substances (this tax exists in most European countries); the introduction of an environmental protection fee for businesses that pay environmental taxes.

Keywords: environmental taxation, environmental policy, state budget, natural resources.

Постановка проблеми. Економічна активність і промислове виробництво часто супроводжуються збільшенням викидів шкідливих речовин і забрудненням довкілля. У таких умовах посилення екологічного оподаткування може стимулювати компанії до застосування чистих технологій та ефективного використання ресурсів. Ефективне екологічне оподаткування має сприяти відкриттю можливостей для розвитку нових, екологічно чистих технологій та ухвалення ефективних рішень.

Екологічне оподаткування представляє собою один із інструментів, який використовує держава для захисту довкілля. Подолання неефективності таких податків та регулювання природоохоронної діяльності в Україні потребує аналізу, оцінки та реагування на причини і наслідки складних впливів високого рівня тіньової економіки та корупції на екологічне оподаткування в країні [1].

Екологічне оподаткування як інструмент екологічної політики має не просто наповнювати державний бюджет, а стимулювати платника до позитивного та відповідального ставлення до навколишнього середовища. Отримані при цьому кошти доцільно спрямовувати на стимулювання охорони навколишнього середовища, державні програми розробки та імпорту ресурсозберігаючих, екологічно безпечних технологій, переробку і утилізацію відходів тощо [3].

Таким чином, тема дослідження є актуальною та необхідною з позицій досягнення кліматичних цілей щодо скорочення викидів парникових газів в Україні, відновлення сільськогосподарських земель та післявоєнної відбудови держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В царині нагальних екологічних проблем актуальність їх вирішення через призму екологічного оподаткування стає все більш очевидною. Екологічне оподаткування стає потужним інструментом стимулювання сталого розвитку, захисту цінних природних ресурсів та забезпечення життєздатності планети для майбутніх поколінь. Саме через стратегічне застосування екологічного оподаткування ми можемо сприяти позитивним змінам і пом'якшити далекосяжні екологічні наслідки збройних конфліктів.

Проблематика, що пов'язана з оплатою за використання природних ресурсів, зокрема екологічним оподаткуванням, а також ідентифікацією та категоризацією користувачів і стимулюванням більш ефективного використання природних ресурсів, досліджували такі видатні вчені, як Г. Белл, Р. Е. Вагнер, П. Річардсон, А. Пігу та інші провідні вчені економічної теорії. Крім того, значний внесок у дослідження екологічної проблематики зробили такі видатні вчені, як М. І. Бублик, І. А. Гомля, Н. М. Давиденко, Б. М. Данилишин, О. О. Коваленко, В. С. Міщенко, М. В. Троцька, М. А. Хвесик та багато інших.

Проте, незважаючи на значну кількість досліджень у цьому напрямку, Україна продовжує боротьбу з незадовільною техногенною та екологічною ситуацією. Ця постійна проблема перешкоджає прогресу української економічної системи. Крім того, поточний економічний клімат в Україні, що характеризується тривалою політичною кризою в країні, підкреслює нагальну потребу в подальших дослідженнях, спрямованих на вдосконалення податкової системи України, зокрема, в контексті екологічної стійкості.

Метою статті є розкрити роль екологічного оподаткування в стимулюванні раціонального використання

природних ресурсів та запропонувати шляхи вдосконалення екологічного оподаткування в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система екологічного оподаткування є ключовим елементом економічного механізму управління природними ресурсами, оскільки використовує фіскальний інструмент – екологічний податок. В умовах сучасної української дійсності цей податок стягується за викиди та скиди шкідливих речовин, а також за утилізацію відходів. З урахуванням основних принципів податкового регулювання стосовно відтворювальних пропорцій, екологічний податок має виконувати регулюючу, стимулюючу та фіскальну функції. Аналіз наявних теоретичних та методологічних підходів до формування сучасних систем екологічного регулювання природокористування підтверджує, що головною метою системи екологічного оподаткування є стимулювання раціонального використання природних ресурсів [2; 11].

Суть екологічного оподаткування полягає у визначенні способів справляння з фізичних та юридичних осіб плати за негативний вплив на навколишнє середовище, а також сукупність податків і зборів, справляння яких націлене на стимулювання раціонального природокористування. Основна ідея екологічного оподаткування полягає у встановленні залежності між відрахуваннями господарюючих суб'єктів до бюджетів і ступенем шкоди, що завдається ними навколишньому середовищу та природним ресурсам. Проте в Україні, незважаючи на зростання ставок екологічного податку, щодо викидів окремих забруднюючих речовин, вони залишаються досить низькими і це зумовлює невиконання даним податком однієї із своїх функцій, а саме захист навколишнього середовища.

Виходячи із основних функцій оподаткування, платежі екологічного спрямування, зазвичай, поділяють на дві основні групи [5]:

- компенсуючі платежі;
- регулюючі платежі.

Платежі, що сплачуються за будь-який негативний вплив на довкілля, відомі як регулюючі. Ці платежі виступають одним з ключових економічних інструментів, які змушують користувачів природних ресурсів, чия діяльність призводить до негативного впливу на довкілля, самостійно вживати заходів для зменшення цього впливу. Ставки регулюючих платежів відрізняються великою різноманітністю, тому запобігання або зменшення негативного впливу на довкілля стає більш вигідним для суб'єктів господарювання, ніж сплата цих податків. Окрім стимулюючого впливу, екологічне оподаткування повинно мати компенсаційний характер.

Платежі з екологічного спрямування утворюють фонди для охорони довкілля, оскільки саме в цих фондах збираються кошти для фінансування державних програм та заходів з раціонального використання природних ресурсів, охорони навколишнього середовища та інших цілей, пов'язаних з цією сферою діяльності. Тому наукова література виділяє другу групу платежів екологічного спрямування – компенсуючі платежі, які збирають гроші та накопичують їх у спеціальних екологічних фондах (наприклад, плата за спеціальне використання природних ресурсів) [1; 5; 12]. Такі платежі часто називають фінансуючими. При встановленні розміру цих платежів враховуються показники прибутковості підприємств та неперервність фінансових надходжень.

Таблиця 1

Місце екологічного податку у доходах зведеного бюджету України за 2012–2021 рр.

Роки	Доходи зведеного бюджету, всього, млн грн	З них			
		Надходження екологічного податку		У т.ч. пов'язані зі шкідливим впливом на атмосферне повітря	
		млн грн	% до доходів зведеного бюджету	млн грн	% до доходів зведеного бюджету
2012	445525	2816,0	0,63	1547	0,35
2013	442789	3899,5	0,89	2433	0,55
2014	456067	4830,9	1,06	3174	0,70
2015	652031	2691,0	0,41	1185	0,18
2016	782860	4987	0,63	3132	0,40
2017	1009821	4698	0,47	2563	0,25
2018	1184291	4922	0,42	2581	0,22
2019	1289849	6093	0,47	3611	0,28
2020	1376674	5398	0,39	3045	0,22
2021	1662243	5436	0,33	2073	0,12

Джерело: складено авторами за даними [10]

На відміну від регулюючих, ці платежі спрямовані на фінансування природоохоронних заходів і не пов'язані безпосередньо з величиною негативного впливу на навколишнє природне середовище та ресурси [4].

Досвід країн ЄС свідчить, що активне використання екологічного оподаткування сприяє зниженню загального рівня забруднення довкілля [11]. Давайте проаналізуємо ефективність зборів за забруднення довкілля, які мали місце в Україні протягом 2012–2021 рр. Основною метою цих платежів було стимулювання платників до природоохоронної діяльності, що мало б призвести до зменшення загального обсягу викидів забруднюючих речовин у довкілля, а також зменшення обсягів утворення твердих відходів і відповідно підвищення рівня екологічної безпеки держави. Згідно з Бюджетним кодексом України, до 2014 р. надходження коштів від екологічного оподаткування спрямовувалися до спеціальних фондів державного й місцевого бюджетів, що забезпечило цільовий характер їх використання для природоохоронних заходів. Тим часом, у складі бюджетних надходжень в Україні екологічні податки склали невеликий відсоток, переважно близько 1% від загальної суми доходів зведеного бюджету (табл. 1).

У 2021 р. питома вага екологічних податків у ВВП України становила 0,33%, що значно нижче ніж аналогічні показники в країнах – членах ЄС, проте Україна відзначалася високою енергоємністю та значним використанням вуглецю в енергетичному секторі. Це було пов'язано з рядом факторів, таких як застарілість деяких технологій, недостатнє використання енергоефективних рішень, великий обсяг виробництва вугілля та використання його в теплових електростанціях.

Міжнародний валютний фонд для досягнення цілі Паризької угоди щодо скорочення до 2030 р. на третину рівня викидів в атмосферу двоокису вуглецю пропонує запровадити податок (збір) за тону викидів вуглекислого газу на рівні 70 дол. США [11]. В Укра-

їні необхідність підвищення стосується інгредієнтних ставок податку не лише стосовно викидів двоокису вуглецю, але й викидів усіх інших забруднюючих речовин в атмосферне повітря [12].

На наше переконання, кошти від надходження екологічного податку, об'єктом нарахування якого є викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення та скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти (крім випадків скидів їх у водні об'єкти, розташовані виключно в межах однієї адміністративно-територіальної одиниці), спрямовувати у такій пропорції: 25% – у державний фонд охорони навколишнього середовища, 75% – у регіональний фонд охорони навколишнього середовища. Зазначений розподіл коштів від надходження екологічного податку має на меті забезпечити більш ефективне фінансування екологічних заходів та проєктів, спрямованих на зменшення забруднення атмосферного повітря та водних об'єктів. Розділ коштів між державним та регіональним фондами охорони навколишнього середовища допоможе забезпечити більш гнучке та збалансоване фінансування різних екологічних проєктів.

Висновки. Основними шляхами вдосконалення поточної системи екологічного оподаткування в Україні є: впровадження прогресивної шкали оподаткування екологічним податком (за більших обсягів викидів та відходів ставки податку мають збільшуватись); надання податкових пільг суб'єктам господарювання, які використовують ресурсозберігаючі технології; впровадження податку на продукцію, що містить екологічно шкідливі речовини (цей податок існує в більшості європейських країн); введення збору на захист довкілля для суб'єктів господарювання, які є платниками екологічного податку; при цьому платежі від цього збору мають надходити до спеціального фонду державного бюджету України з цільовим спрямуванням на природоохоронні заходи.

Бібліографічний список:

1. Давиденко Н.М. Вплив податкової реформи на сільськогосподарські підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. Хмельницький. 2016. № 1. С. 250–253.
2. Давиденко Н.М., Жовніренко О.В., Ключка О.В. Фінансове забезпечення відтворення збалансованого сільськогосподарського землекористування. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2021. Вип. 4 (121). С. 111–116.

3. Давиденко Н.М., Порохівник Ю.О. Фінансове забезпечення вирішення еколого-економічних проблем землекористування в аграрному секторі економіки України. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. 2019. № 4. С. 146–149.
4. Європейське агентство з навколишнього середовища: офіційний вебсайт European Environment Agency. URL: <https://www.eea.europa.eu/about-us/who#tab-related-publications> (дата звернення: 29.01.2024).
5. Мандрик В.О., Новак У.П. Екологічний податок в Україні: зарубіжний досвід, сучасні реалії, напрями удосконалення. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2016. Вип. 26.6. С. 20–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltu_2016_26.6_5 (дата звернення: 24.01.2024).
6. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. Дата оновлення 14.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2755-17> (дата звернення: 28.01.2024).
7. Троцька М.В., Гомля І.А., Коваленко О.О. Екологічна безпека як складова національної безпеки України через призму міжнародного досвіду. *Молодий вчений*. 2018. № 10(62). С. 248–251.
8. Якуша Я. Екологічне оподаткування як складова екологічної політики держави. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки*. 2014. № 1. С. 35.
9. Dimitrov I., Davydenko N., Lotko A., Dimitrova A. Comparative study of environmental determinants of entrepreneurship intentions of business students. *International Conference on Creative Business for Smart and Sustainable Growth, CreBUS* 2019. URL: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85073230707&origin=resultslist&sort=plff&src=s&sid=fe49486a375106cf302880a044b82674&sot=autdocs&sdt=autdocs&sl=18&s=AUD%2856912202600%29&relpos=0&citeCnt=0&searchTerm=> (дата звернення: 19.01.2024).
10. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 03.02.2024).
11. Zomchak L., Nehrey M., Olishevych M., Voronenko I., Rogoza N. Economic Growth and Environmental Degradation: Data Intelligence for Sustainable Environment. *Journal of Information Technology Management*. 2023. Vol. 15. № 1. P. 163–177.
12. Poltorak A. Assessment of Ukrainian food security state within the system of its economic security. *Actual problems of economics*. 2015. № 11(173). P. 120–126.

References:

1. Davydenko N. M. (2016) Vplyv podatkovoi reformy na silskohospodarski pidpriemstva [The impact of tax reform on agricultural enterprises]. *Vіsnyk Hmelnytskogo natsionalnogo unversitetu – Bulletin of Khmelnytsky National University. Economic Sciences*, no. 1, pp. 250–253.
2. Davydenko N. M., Zhovniренко O. V., Klyuchka O. V. (2021) Finansove zabezpechennia vidtvorennia zbalansovanoho silskohospodarskoho zemlekorystuvannia [Financial support for the reproduction of balanced agricultural land use]. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Ekonomika ta pidpriemnyctvo – State and regions. Series: Economy and entrepreneurship*, vol. 4 (121), pp. 111–116.
3. Davydenko N. M., Porokhivnyk Yu. O. (2019) Finansove zabezpechennia vyrishennia ekoloho-ekonomichnykh problem zemlekorystuvannia v ahromomu sektori ekonomiky Ukrainy [Financial support for solving ecological and economic problems of land use in the agricultural sector of the Ukrainian economy]. *Naukovo-vyrobnychiy zhurnal "Biznes-navihator" – Scientific and production magazine "Business Navigator"*, no. 4, pp. 146–149.
4. Ievropeiske ahentstvo z navkolyshnoho seredovyscha: ofitsiyni vebсайт European Environment Agency [European Environment Agency: official website European Environment Agency]. Available at: <https://www.eea.europa.eu/about-us/who#tab-related-publications> (accessed January 29, 2024).
5. Mandryk V. O., Novak U. P. (2016) Ekolohichni podatok v Ukraini: zarubizhnyi dosvid, suchasni realii, napriamy udoskonalennia [Environmental tax in Ukraine: foreign experience, current realities, and areas for improvement]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, vol. 26.6, pp. 20–26. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltu_2016_26.6_5 (accessed January 29, 2024).
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010) "Tax Code of Ukraine". Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2755-17> (accessed January 26, 2024).
7. Trotska M. V., Homlya I. A., Kovalenko O. O. (2018) Ekolohichna bezpeka yak skladova natsionalnoi bezpeky Ukrainy cherez pryzmu mizhnarodnogo dosvidu [Environmental Security as a Component of Ukraine's National Security in the Light of International Experience]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, no. 10(62), pp. 248–251.
8. Yakusha Y. (2014) Ekolohichne opodatкування yak skladova ekolohichnoi polityky derzhavy [Environmental taxation as a component of the state's environmental policy]. *Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho derzhavnogo tekhnolohichnogo universytetu – Collection of scientific papers of Cherkasy State Technological University. Series: Economic sciences*, no. 1, p. 35.
9. Dimitrov I., Davydenko N., Lotko A., Dimitrova A. (2019) Comparative study of environmental determinants of entrepreneurship intentions of business students. *International Conference on Creative Business for Smart and Sustainable Growth, CreBUS*. Available at: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85073230707&origin=resultslist&sort=plff&src=s&sid=fe49486a375106cf302880a044b82674&sot=autdocs&sdt=autdocs&sl=18&s=AUD%2856912202600%29&relpos=0&citeCnt=0&searchTerm=> (accessed January 19, 2024).
10. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Ofitsiyni sait [The official site of State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed February 3, 2024).
11. Zomchak L., Nehrey M., Olishevych M., Voronenko I., Rogoza N. (2023) Economic Growth and Environmental Degradation: Data Intelligence for Sustainable Environment. *Journal of Information Technology Management*, vol. 15, no. 1, pp. 163–177.
12. Poltorak A. (2015) Assessment of Ukrainian food security state within the system of its economic security. *Actual problems of economics*, no. 11(173), pp. 120–126.

Стаття надійшла до редакції 08.02.2024